

... Етук кадрларни тайёрлашда энг аввало ўзимизнинг бой маънавий меросимизга таянсак, албатта, натижа бўлади. Бу борада жадиidlар, хусусан, бу йил 145 йиллик таваллуд санаси кенг нишонланаётган улуғ аллома ва публицист Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг миллий журналистика мактаби, айниқса, муҳим аҳамиятга эга.

**Ўзбекистон Республикаси
Президенти Шавкат МИРЗИЁЕВнинг
Матбуот ва оммавий ахборот воситалари
ходимлари куни муносабати билан
йўллаган байрам табригидан.**

МУНДАРИЖА

4. Муносабат

Сирожиддин САЙИИД.
Адабиёт халқнинг юраги

7. Ниқобли дунё

Жавоҳирхон СОБИРОВ.
Инсониятга берилган синов

11. Муштарийдан мактуб

Фарход МУҲАММАДЖОНОВ.
Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг чин мухлисман

12. Тилшунослик

Зиёдахон ТЕШАБОЕВА.
Ёлғизнинг ёри худо. “Бобурнома”да диний фразеологик бирликлар талқини

16. Библиография

Хайруллоҳ УМРЗОҚОВ.
Шоҳ ва шоир ҳақидаги мақолалар мажмуаси

18. Фахр

Ситора ТОЖИДДИНОВА.
Ҳазрат Бобурнинг одамийлик ибрати

22. Янги мавзу

Сарвар САИДОВ.
Ибн Муқоффанинг “Ал-Адаб ал-Кабир” асари таҳлили

25. Адабиётшунослик

Узоқ ЖЎРАҚУЛОВ.
Оталар фалсафаси ёхуд идиллик наср ҳақида

35. Туйғу

Нигора ТУРДИҚУЛОВА.
Тоғ одамлар

36. Адабий талқин

Марҳабо ҚҶЧҚОРОВА.
“Донишманд Сизиф” фалсафий эссе

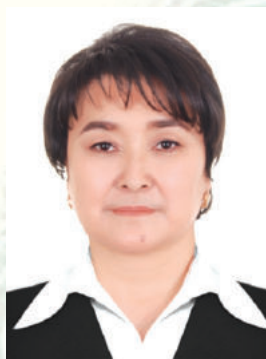

42. Таҳлил

Шухрат ҲАЙИТОВ.
Улуғ аждодларимизни таниймизми?

48. Ифтихор

Фарход ЖЎРАЕВ.
Насаф – Уламолар шаҳри

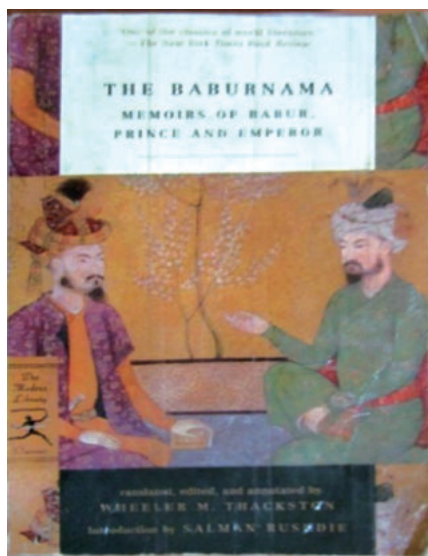

**Зиёдахон
ТЕШАБОВЕВА,**
ЎзДЖТУ
филология
фанлари
бўйича
фалсафа
доктори (PhD)

Мумтоз адабиёт "Бобурнома" дунё олимлари томонидан жуда кўп ўрганилганлигига қарамай, унда яна таржимашунослик ва тилшунослик нуқтаи назаридан ўрганиш лозим бўлган масалалар бисёрки, асар нодир манба вазифасини ўтайди.

ЁЛГИЗНИНГ ЁРИ ХУДО.

"БОБУРНОМА"ДА ДИНИЙ ФРАЗЕОЛОГИК БИРЛИКЛАР ТАЛҚИНИ

"Биз қадрни йўқотиб, қайта топган халқмиз. Масжидлар, муқаддас китоблар, унутилган байрам, удум, урф-одатларимиз қайтиб келган бир замонда, ўз она тилимиз, тарих ва маданиятимиз муносиб ўрин топган даврда яшамоқдамиз. Шундай экан, ўзбекман деган ҳар бир инсон ўз юртининг кечмишини ва ҳозирини мукамал билмоғи, она тилисининг заргари бўлмоғи лозим". Ўзбек халқ шоири Эркин Воҳидовнинг ушбу фикрини келтирар эканмиз, маънавий қадриятлар, дин билан боғлиқ бўлган терминларни "Бобурнома"дан ўрганиш мақсадга мувофиқдир, зеро "Бобурнома" ҳар қандай соҳа учун маълумот манбаи ҳисобланади.

"Бобурнома" асари Бисмиллаҳдан (Басмала) сўнг "Тенгри Таолонинг инояти билан..." жумласидан то охиригача собит эътиқод руҳида

ёзилган асар бўлиб, унда диний манбалар ва терминлар жуда кўп қўлланганки, муаллиф ўй-кечинмаларини асарда акс этганини кўрамыз:

"Менинг кўнглумга келдики, Муҳаммад Ҳумоюннинг мендин ўзга яхшироқ нимарсаси йўқ. Ўзум тасаддуқ бўлайин, Худой қабул қилсун". Ушбу кечинмада Заҳриддин Бобур Аллоҳнинг унга берган неъматини, фарзанди ҳақида қайғуриб, ўзининг жонини Ҳумоюнга тасаддуқ айлаши ва ҳар қандай отанинг ўғлига нисбатан оталик меҳрининг жўш уришини акс эттирган.

Бобурнинг жасорати фарзандини севиб, жонини фидо айлаши ва кетиш ихтиёри Аллоҳ муҳаббатига тенглаштирилган. "Бобурнома"да Тангрининг тез-тез ёдга олиниши ва муаллиф кечинмаларида турли ҳолатларда Аллоҳга мурожаат қилишини асарда кузатамиз.

Тенгри тушунчаси Мирзааҳмад Олимовнинг "Бобурнома"да Аллоҳ исмлари ва сифатлари талқини" номли рисоласида Унинг исмлари тафсилотини келтиради:

**Холиқу Қоҳиру Субҳону Азийм,
Розиқу Қодир Раҳмону Раҳийм.**

У Холиқдир — ҳамма нарсани яратган, йўқдан бор қилган Зотдир; Қоҳирдир — бутун мавжудотга ғолибдир, қиёмат куни баъзи бандаларига қаҳр қилгучидир, ҳамма нарса Унинг остидадир, ҳеч нарса Унинг ҳукмидан ташқари чиқа олмайди; Субҳондир - ҳар қандай айбу нуқсондан буткул пок ва муназзаҳдир; Азиймдир - улуғдир, улуғлик мартабаларининг энг юксак, энг буюк мартабасидир. Розикдир - бутун махлуқотнинг ризқини хоҳлаган тарзида, хоҳлаганича берувчидир; Қодир - қудрат соҳибидир, хоҳлаган ишини қилади, хоҳламаган ишини қилмайди; Раҳмондир — беҳад меҳрибондир, дунё ҳаётида бутун махлуқотга меҳрибонлик қилувчидир; Раҳиймдир — охиратда фақат мўъминларга раҳм қилувчидир.

Суннийлик мазҳаби ва мотуридия таълимотига кўра, Аллоҳни бирор нарса ёки зотга ўхшатиш, бошқа нарсаларни ҳам Унга ўхшатиш ман этилади, ҳатто Унинг зоти ва сифатлари тўғрисида баҳс юритиш ҳам тақиқланади. Бошқа айрим мазҳаблар ва тасаввуф тариқатларида бу тақиқлардан четга чиқилган, Алишер Навоий ва Бобур асарларида эса бу талабларга қатъий риоя этилган:

"Бемонандлигинга "лайса камислиҳи шайъун" гувоҳи содиқ, бепайвандлигинга "лам ялид ва лам юлад" далили мувофиқ. Ҳар негаким ташбиҳ қилинса, ўхшамас-сен, яхши боқилса, ул Сендин дурур ва Сен ул эмассен" (Алишер Навоий. Муножот).

"Бобурнома" асарида Аллоҳнинг Тенгри сўзи билан зикр этилиши билан бирга диний терминлар фразеологик бирликлар орқали ҳам қўлланган. Улар: Тенгри таоло фазл ва карами била, Тенгри инояти била, Тенгри еткурса, Тенгри рост келтурса, Тенгри ҳукмини буткармоқ, Тенгри раҳматиға бормоқ, Тенгрининг хос-тидин ўзга бўлмас, Тенгрининг қошида осий бўлмоқ, Тенгри таоло рўзи қилди, Тенгрига таваккул қилиб каби фразеологик бирликлар қуйидаги концептда янада кўзга кўринади:

Ушбу концептнинг тасвирда кўрсатилган мисолларининг барчаси фразеологик иборадир. "Рабиул аввал ойининг авохириди Тенгри таоло фазл ва карами била Кобул ва Ғазни мулк ва вилоятини бежанг ва жидол муяссар ва мусаххар қилди".

Бобур ҳаётида икки марта ҳеч қандай талафотларсиз ҳудудни қўлга киритган. Шундан бири Кобул ва Ғазни вилоятидир. Шунинг учун ҳам Тенгри таоло фазл ва карами била муяссар ва мусаххар қилганини "Бобурнома"да баён этган.

"Неча кундин сўнгра эр ўғул Тенгри карам қилди, хабардин бурна уч кун туққондин сўнгра онаси олидин хоҳи ва нахоҳи олиб уй-имизга келтуруб сахлабтурлар. Чун валодатининг хабарини йибордук. Бҳирани олғонда бу хабар етар, таяммунан ва тафаъулан отини Ҳиндол қўйдилар" дейилади яна бир ўринда.

Ғайбулла Саломов ва Неъматилла Отажоновларнинг "Жаҳонгашта Бобурнома" монографиясида Бобурнинг шугун тутиб (яхши ният қилиб) фарзандига Ҳиндол

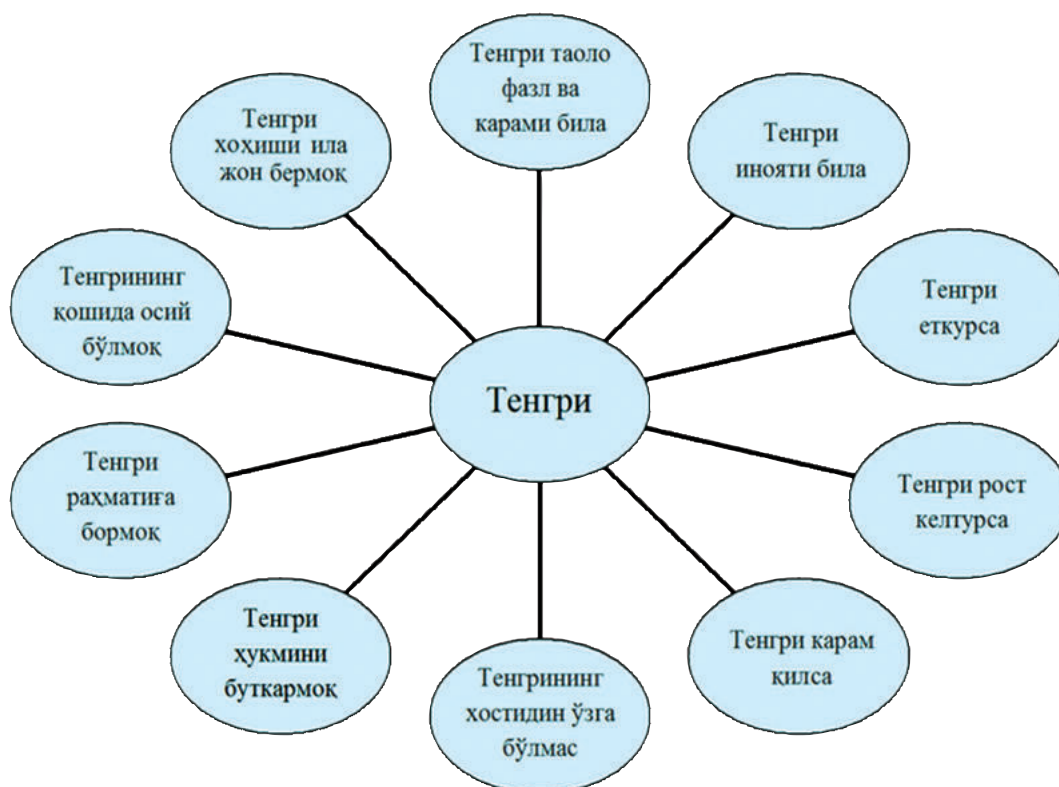

деб исм қўйгани таъкидланган. Илоҳий тушунчалар реал воқеа-ҳодисаларга боғланган ва муаллиф фалсафасини акс эттирган.

"Бобурнома"да Тенгрининг когнитив ва концептуал талқини ва унга алоқадор бўлган фразеологик бирликларни қуйидаги тасвирда бир нечасини аниқроқ кўришимиз мумкин:

Заҳириддин Бобур тарихий шахслардан бири Султонибегимнинг вафоти ҳақида шундай ёзади: "Бир қиз, бир ўғул, бўлуб эди. Қизини Шайбон султонларидин Йилибарс Султоннинг иниси Эсанқули Султонга чиқариб эди, ўғли Муҳаммад Султон мирзодурким, бу тарихта Қаннўж вилоятини анга берибтурмен. Султонибегим Кобулдин ушбу тарихта

набирасини олиб, Ҳиндустонга келадурганда Нилобта Тенгри ҳукмини буткарубтур. Сўнгагини киши-қароси олиб ёндилар, набираси келди". Тенгри ҳукмини буткармоқ фразеологик бирлиги Темурий шаҳзодаларнинг завжаларига нисбатан қўлланган. Ушбунинг исботини қуйидаги мисолда ҳам кўришимиз мумкин:

"Яна Опоқбегим эди, андин ҳеч ўғул ва қиз бўлмади. Попо оғачаким, мунча суюклук эди, мунинг кўкалдоши эди, чун ўғул-қизи йўқ эди, Попо оғачанинг ўғлонларини ўғлидек сахлар эди. Мирзонинг беҳузурлуқларида бисёр яхши хизмат қилур эди, ҳарамларидин ҳеч ким мунча хизмат қила олмас эди. Мен Ҳиндустонга келур йил Ҳиридин келди. Мен ҳам таъзим ва эҳтиромларин илиқдин келгунча қилдим Чандерийни муҳосара қилғонда хабар келдиким. Кобулда Тенгри ҳукмини буткармиш".

Одамларни иймон, эътиқод билан яшаб, ҳимматни баланд тутишга, дунёга ҳирс қўйган ғофил кишилардан йироқ юришга, нокас кишиларга мутеъ бўлиб қолмасликка, шайтонсифат одамлар қўйига кириб, ўзининг шарафини топтамасликка даъват этади. Шоир бир ўринда "ҳар нимаки қидирсанг, Ҳақдан қидир, лекин шуни билгилки, у сенга, одамларнинг ризосини тилаб иш тутганингда, топган неъматларингга шукрона қилиб яшаганингда, риёзатларни чидам билан енгиб борган тақдирдагина беради", деган ғояни илгари сурган.

Хулоса сифатида шуни қайд этиш керакки, Заҳириддин Бобурнинг "Бобурнома" асаридаги Тенгри концепти жуда кўп фразеологик бирликларни ўз ичига қамраб олган ва уларнинг инглизча таржималарини чуқур ўрганиш лозим, зеро асар дунё тилларига қайта-қайта таржима қилинган ва ўрганилган. Уларни лингвокультурологик-лексикографик нуқтаи назаридан тадқиқ этиш, инглизча таржималарини аслият билан қиёслаш долзарб масалалардан бири деб қараймиз. "Бобурнома" муаллифи фикҳ илмининг ҳомийси, унинг лексикаси эса уммон каби билим соҳиби эканига далилдир. Инсон куч-қуввати, иродаси етмайдиган ҳодисалар олдида ёлғиз Аллоҳга илтижо қилиши, фақат унинг кўмаги орқали нажот йўлига етиб бориши асарнинг кульминацион мазмунини ташкил этади. Ушбу қўлланган иборалар орқали муаллиф дунёқараши, ҳаёт фалсафаси ҳам ўзига хос тарзда акс этган. Заҳириддин Бобур бизга "Бобурнома"ни мерос қилиб қолдириши билан инсониятга эстетик завқ бағишлаб, ўқувчисини мунтазам тарбиялаб бориши, нафақат асар тили соҳибига, қолаверса, хорижий ўқувчисини-да ўзига ром этади.